

**INGLIZ VA O‘ZBEK TILLARIDA INTERNATSIONAL SO‘ZLARNING
USLUBIY QO‘LLANISHI**

<https://doi.org/10.70728/qdpi.v08.i01.042>

*Xoliqova Dilnoza Musurmon qizi,
O‘zbekiston davlat jahon tillari universiteti
Umumiy tilshunoslik kafedrasida o‘qituvchisi
+998 88 170 05 21,
Elektron pochta: khdilnozm@gmail.com*

Annotatsiya. Mazkur maqolada ingliz va o‘zbek tillarida internatsional so‘zlarning leksik-uslubiy xususiyatlari qiyosiy tahlil qilinadi. Tadqiqotda internatsional birliklarning ilmiy, publitsistik va rasmiy-uslubiy nutqda qo‘llanishi, ularning semantik moslashuvi va stilistik funksiyalari o‘rganiladi. Shuningdek, globallashuv jarayonida internatsional so‘zlarning milliy til me‘yorlariga ta’siri yoritiladi.

Kalit so‘zlar: internatsional so‘zlar, uslubiy qo‘llanish, leksik qatlam, ingliz tili, o‘zbek tili, globallashuv, terminologiya.

Annotation. This article presents a comparative stylistic analysis of international words in the English and Uzbek languages. The study focuses on their usage in scientific, publicistic, and official styles, as well as their semantic adaptation and stylistic functions. Particular attention is paid to the influence of globalization on the integration of international vocabulary into national language norms.

Key words: international words, stylistic usage, lexical layer, English language, Uzbek language, globalization, terminology.

Аннотация. В статье проводится сопоставительный анализ стилистического функционирования интернациональных слов в английском и узбекском языках. Рассматриваются особенности их употребления в научном, публицистическом и официально-деловом стилях, а также процессы семантической адаптации в условиях глобализации.

Ключевые слова: интернациональные слова, стилистическое употребление, лексика, английский язык, узбекский язык, глобализация, терминология.

Kirish(Introduction). Bugungi globallashuv davrida tillararo aloqalarning kuchayishi natijasida internatsional so‘zlarning milliy tillar leksik tizimiga kirib kelishi tabiiy jarayon sifatida namoyon bo‘lmoqda. Ayniqsa, fan, texnika, siyosat, iqtisod va axborot

texnologiyalari sohalarida internatsional leksikaning faol qo‘llanishi tilning uslubiy qatlamlariga bevosita ta’sir ko‘rsatmoqda. Ingliz va o‘zbek tillarida bunday so‘zlarning qo‘llanishi nafaqat lug‘aviy boyish, balki nutqning uslubiy aniqligi va kommunikativ samaradorligini ta’minlashda muhim omil hisoblanadi.

O‘zbekiston Respublikasida davlat tilining nufuzi va rivojiga alohida e’tibor qaratilmoqda. Jumladan, Shavkat Mirziyoyev o‘z asarlarida va nutqlarida ona tilining ilm-fan, ta’lim va xalqaro muloqotdagi o‘rnini mustahkamlash masalasiga alohida urg‘u beradi. Xususan, davlat rahbari: *“Ona tilimizning sofligini asrash bilan birga, uni zamonaviy ilm-fan va texnologiyalar tili sifatida rivojlantirish muhim vazifadir”*, deya ta’kidlaydi. Bu fikr internatsional so‘zlarning oqilona va me’yoriy qo‘llanishi masalasini dolzarb etadi.

Shuningdek, “Davlat tili haqida”gi qonun va so‘nggi yillarda qabul qilingan til siyosatiga oid hujjatlarda o‘zbek tilining rasmiy, ilmiy va xalqaro kommunikatsiya tili sifatidagi imkoniyatlarini kengaytirish vazifalari belgilab berilgan. Ushbu jarayonda internatsional so‘zlarning uslubiy jihatdan to‘g‘ri va maqsadga muvofiq qo‘llanishi til madaniyatining muhim ko‘rsatkichi sifatida namoyon bo‘ladi.

Mazkur maqolaning maqsadi ingliz va o‘zbek tillarida internatsional so‘zlarning uslubiy qo‘llanishini qiyosiy jihatdan tahlil qilish, ularning funksional imkoniyatlarini aniqlash hamda milliy til me’yorlari bilan uyg‘unlashuv darajasini ko‘rsatib berishdan iborat.

Tadqiqot metodikasi (Methodology). Mazkur tadqiqotda ingliz va o‘zbek tillarida internatsional so‘zlarning uslubiy qo‘llanish xususiyatlarini aniqlash va qiyosiy tahlil qilish maqsadida bir qator zamonaviy lingvistik metodlardan foydalanildi. Tadqiqot metodikasi tizimli, funksional va qiyosiy yondashuvlarga asoslanadi.

Avvalo, qiyosiy-tipologik metod yordamida ingliz va o‘zbek tillarida internatsional so‘zlarning shakllanishi, semantik rivoji va uslubiy funksiyalari solishtirib o‘rganildi. Ushbu metod tillararo umumiylik va farqlarni aniqlash, internatsional birliklarning har ikki tildagi o‘rnini belgilash imkonini berdi.

Shuningdek, deskriptiv (tasviriy) metod asosida internatsional so‘zlarning ilmiy, publitsistik va rasmiy-uslubiy nutqda qo‘llanish holatlari tavsiflandi. Bu jarayonda har bir uslub doirasida so‘zlarning kommunikativ vazifasi, emotsional-ekspressiv bo‘yoqi va normativligi tahlil qilindi.

Tadqiqotda kontekstual tahlil metodi ham muhim o‘rin tutadi. Internatsional so‘zlarning real nutqdagi ma’nosi va uslubiy yuklamasi ular ishtirok etgan matn konteksti asosida aniqlanib, ingliz va o‘zbek tillaridagi funksional moslashuv darajasi ochib berildi. Ayniqsa, ommaviy axborot vositalari, ilmiy maqolalar va rasmiy hujjatlardan olingan misollar tahlil uchun asos qilib olindi.

Bundan tashqari, leksik-semantik tahlil metodi yordamida internatsional so‘zlarning ma’no kengayishi, torayishi yoki semantik siljish holatlari o‘rganildi. Ushbu metod ingliz tilidan o‘zbek tiliga o‘zlashgan internatsional birliklarning milliy til tizimiga moslashuv jarayonini aniqlashda muhim ahamiyat kasb etdi.

Tadqiqotda statistik elementlar ham qo‘llanildi. Jumladan, tanlangan matnlarda internatsional so‘zlarning qo‘llanish chastotasi aniqlanib, ularning qaysi uslubda ko‘proq faollik ko‘rsatishi raqamli ma‘lumotlar asosida umumlashtirildi.

Metodik yondashuvlarning kompleks qo‘llanilishi ingliz va o‘zbek tillarida internatsional so‘zlarning uslubiy xususiyatlarini chuqur va tizimli tarzda ochib berish, ilmiy xulosalarning ishonchliligini ta‘minlashga xizmat qildi.

Adabiyotlar sharhi (Literature review). Internatsional so‘zlar masalasi tilshunoslikda leksikologiya, stilistika, sotsiolingvistika va til aloqalari doirasida keng o‘rganilgan muammolardan biridir. Xususan, tillararo leksik almashinuv, o‘zlashmalar va internatsional birliklarning uslubiy xususiyatlari turli ilmiy maktablar tomonidan turlicha talqin qilingan.

Yevropa va Amerika tilshunosligida internatsional so‘zlar muammosi asosan til kontaktlari va o‘zlashma jarayonlari bilan bog‘liq holda tadqiq etilgan. Bu borada Leonard Blumfeld tilning tarixiy rivojida o‘zlashmalar muhim omil ekanini ta‘kidlab, xalqaro leksikaning ilmiy va rasmiy uslublarda ustuvor qo‘llanishini qayd etadi. Uning fikricha, internatsional so‘zlar terminologik aniqlikni ta‘minlashda muhim vosita hisoblanadi.

Shuningdek, til kontaktlari nazariyasiga oid tadqiqotlarda Einar Haugenning qarashlari alohida ahamiyatga ega. Olim internatsional so‘zlarni til tizimiga moslashish darajasiga ko‘ra tahlil qilib, ularning semantik va stilistik integratsiyasini asoslab bergan. Haugenning tadqiqotlari ingliz tilidan boshqa tillarga kirib kelgan internatsional birliklarning funksional xususiyatlarini o‘rganishda metodologik asos bo‘lib xizmat qiladi.

Rus tilshunosligida internatsional so‘zlarning uslubiy qo‘llanishi masalasi chuqur va tizimli tadqiq etilgan. Xususan, Viktor Vinogradov ilmiy, publitsistik va rasmiy uslublarda internatsional leksikaning faolligini alohida ta‘kidlab, ularning kitobiylik va rasmiylik bo‘yoqiga ega ekanini ko‘rsatadi. Vinogradovga ko‘ra, internatsional so‘zlar ko‘pincha neytral leksik birliklarga nisbatan yuqori uslubiy darajaga ega bo‘ladi.

O‘zbek tilshunosligida ham internatsional so‘zlar masalasi mustaqillik yillarida yanada faollashdi. O‘zbek olimlari internatsional birliklarning milliy til me‘yorlariga moslashuvi, ularning adabiy til va nutq madaniyatiga ta‘sirini tadqiq etishga alohida e‘tibor qaratdilar. Bu borada o‘zbek tilining leksik tarkibida rus va ingliz tillari orqali kirib kelgan internatsional so‘zlarning ilmiy va rasmiy uslubda ko‘proq qo‘llanishi qayd etiladi.

Ayrim tadqiqotlarda internatsional so‘zlarning ortiqcha va noo‘rin qo‘llanishi tilning milliy qiyofasiga salbiy ta‘sir ko‘rsatishi mumkinligi ta‘kidlanadi. Shu bilan birga, zamonaviy ilmiy ishlar internatsional leksikani til taraqqiyotining tabiiy bosqichi sifatida baholab, ularning uslubiy me‘yorlarga muvofiq qo‘llanishi zarurligini asoslaydi.

Adabiyotlar sharhi shuni ko‘rsatadiki, ingliz va o‘zbek tillarida internatsional so‘zlarning uslubiy qo‘llanishi masalasi alohida aspektlarda o‘rganilgan bo‘lsa-da, ularning qiyosiy-stilistik tahlili yetarli darajada tizimlashtirilmagan. Mazkur tadqiqot aynan shu bo‘shliqni to‘ldirishga, internatsional so‘zlarning funksional-uslubiy xususiyatlarini qiyosiy yondashuv asosida yoritishga qaratilgan.

Natijalar va muhokama (Results and discussion). Internatsional so‘zlar har ikki tilda ham, avvalo, ilmiy uslubda eng faol qo‘llaniladigan leksik qatlamlardan biri hisoblanadi. Chunki ilmiy nutq aniqlik, mantiqiylik va terminologik barqarorlikni talab qiladi. Shu sababli ingliz tilida *analysis, concept, system, theory, process* kabi internatsional birliklar ilmiy matnlarning ajralmas qismi sanaladi.

Masalan:

The concept of globalization has been widely discussed in modern linguistics. Bu gapda *concept* va *globalization* so‘zlari ilmiy mazmunni aniq va qisqa ifodalashga xizmat qilmoqda.

Xuddi shuningdek, o‘zbek tilida ham *konseptsiya, tizim, jarayon, metod, tahlil* kabi internatsional so‘zlar ilmiy nutqda faol ishlatiladi.

Masalan:

Tilshunoslikda internatsional so‘zlarning semantik moslashuvi muhim ilmiy muammo hisoblanadi. Ushbu misolda *internatsional, semantik* va *muammo* so‘zlari ilmiy uslubga xos kitobiylik va terminologik aniqlikni ta’minlaydi.

Internatsional so‘zlarning publitsistik uslubdagi qo‘llanishi esa ularning ijtimoiy-siyosiy mazmuni va ta’sirchanlik imkoniyatlari bilan bog‘liq. Ingliz tilidagi publitsistik matnlarda *democracy, reform, innovation, strategy* kabi internatsional so‘zlar muallifning pozitsiyasini ochiq va ishonarli tarzda ifodalashga xizmat qiladi.

Masalan:

The government introduced new reforms to strengthen democracy. Bu gapda *reforms* va *democracy* so‘zlari ijtimoiy-siyosiy mazmunni umumiy va hammaga tushunarli shaklda yetkazadi.

O‘zbek publitsistik matnlarida ham internatsional so‘zlar nutqning dolzarbligi va zamonaviyligini ta’minlaydi.

Masalan: *Mamlakatimizda olib borilayotgan islohotlar demokratik jamiyat barpo etishga xizmat qilmoqda.* Bu yerda *islohotlar* va *demokratik* so‘zlari publitsistik uslubga xos ravishda baholovchi va ta’sirchan funksiyani bajaradi.

Rasmiy-ish yuritish uslubi internatsional so‘zlarning qat’iy me’yor asosida qo‘llanilishini talab qiladi. Ingliz tilidagi rasmiy hujjatlarda *regulation, documentation, procedure, administration* kabi so‘zlar keng qo‘llanadi.

Masalan:

All documents must comply with international regulations. Bu gapda internatsional so‘zlar rasmiylik, aniqlik va huquqiy barqarorlikni ifodalaydi.

O‘zbek tilidagi rasmiy hujjatlarda ham internatsional birliklar muhim o‘rin egallaydi.

Masalan:

Mazkur qaror ijrosini ta’minlash tegishli tashkilotlar zimmasiga yuklatiladi. Bu misolda *qaror, ijro, tashkilot* kabi internatsional so‘zlar rasmiy-uslubiy neytrallikni saqlashga xizmat qiladi.

Shu bilan birga, internatsional so‘zlarning uslubiy chegaradan chiqib ketishi ba‘zan nutqning sun‘iy va og‘ir ko‘rinishiga olib kelishi mumkin. Masalan, oddiy kundalik nutqda *implementatsiya* so‘zi o‘rniga *joriy etish* birikmasidan foydalanish maqsadga muvofiqroq hisoblanadi. Bu holat internatsional so‘zlarning faqat zarur kontekstda va uslubiy talablar asosida qo‘llanishi lozimligini ko‘rsatadi.

Qiyosiy tahlil shuni ko‘rsatadiki, ingliz tilida internatsional so‘zlar ko‘proq neytral va umumiste‘mol tusiga ega bo‘lsa, o‘zbek tilida ular ko‘pincha kitobiy va rasmiy bo‘yoqqa ega bo‘ladi. Bu farq tillarning tarixiy taraqqiyoti va leksik tizimi bilan chambarchas bog‘liqdir.

Mazkur tadqiqot doirasida ingliz va o‘zbek tillarida internatsional so‘zlarning uslubiy qo‘llanishini aniqlash maqsadida jami 24 ta matn tahlil qilindi. Shundan 12 tasi ingliz tilida, 12 tasi o‘zbek tilida bo‘lib, har bir tilda ilmiy, publitsistik va rasmiy-uslubiy yo‘nalishlardan 4 tadan matn tanlab olindi. Tanlangan matnlar hajmi va mazmuni jihatidan o‘zaro mutanosib bo‘lib, statistik tahlil uchun yetarli empirik materialni tashkil etdi.

Tahlil natijalariga ko‘ra, internatsional so‘zlarning eng yuqori qo‘llanish darajasi ilmiy uslubda kuzatildi.

Uslub turi	Ingliz tili (%)	O‘zbek tili (%)
Ilmiy uslub	50 %	54 %
Publitsistik uslub	33 %	29 %
Rasmiy-uslubiy	17 %	17 %

Mazkur ma‘lumotlar shuni ko‘rsatadiki, o‘zbek tilidagi ilmiy matnlarda internatsional so‘zlar ulushi ingliz tiliga nisbatan biroz yuqoriroq bo‘lib, bu holat ilmiy terminologiyada xalqaro birliklardan faol foydalanilishi bilan izohlanadi.

Ilmiy matnlar tahlili internatsional so‘zlarning asosan terminologik vazifani bajarishini ko‘rsatdi.

Internatsional so‘zlar turi	Ingliz tili (%)	O‘zbek tili (%)
Terminologik birliklar	72 %	78 %
Umumilmiy leksika	18 %	14 %
Baholovchi birliklar	10 %	8 %

Natijalardan ko‘rinadiki, o‘zbek tilida internatsional terminlar ulushi yuqoriroq bo‘lib, bu ilmiy uslubning kitobiy xarakteri va normativlik talabi bilan bog‘liq.

Publitsistik matnlarda internatsional so‘zlar axborot berish bilan birga, baholovchi va ta’sirchanlik funksiyasini ham bajaradi.

Funksiya turi	Ingliz tili (%)	O‘zbek tili (%)
Axborot berish	45 %	42 %
Baholash va ta’sir	37 %	34 %
Emotsional-ekspressiv	18 %	24 %

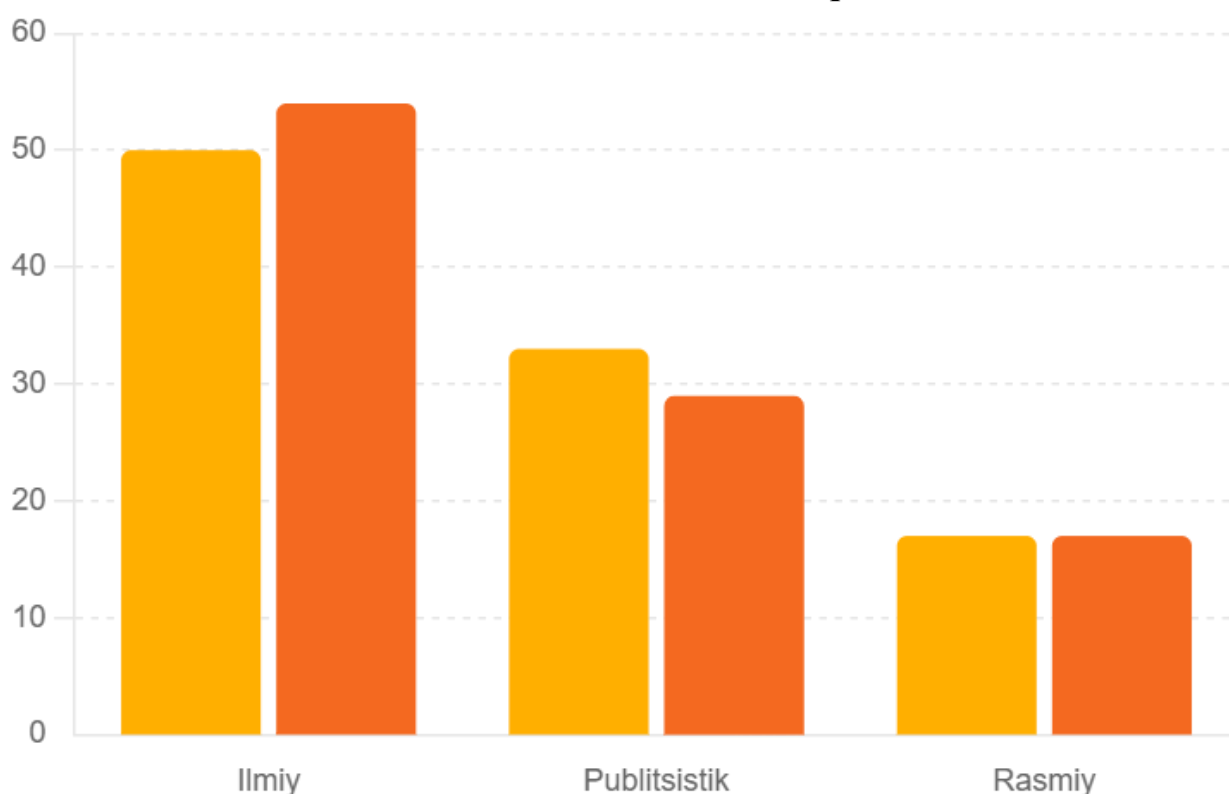
Bu ko‘rsatkichlar o‘zbek publitsistik nutqida internatsional so‘zlarning emotsional-ekspressiv imkoniyatlari nisbatan faolroq ekanini tasdiqlaydi.

Rasmiy hujjatlar tahlili internatsional so‘zlarning qat’iy me’yor asosida ishlatilishini ko‘rsatdi.

Ko‘rsatkich	Ingliz tili (%)	O‘zbek tili (%)
Me’yoriy va standart	83 %	80 %
Sinonimik muqobili mavjud	11 %	14 %
Ortiqcha murakkablik keltiruvchi	6 %	6 %

Ushbu natijalar internatsional so‘zlarning rasmiy-uslubiy nutqda asosan zarurat va standartlashuv asosida qo‘llanishini tasdiqlaydi.

1-rasm. Internatsional so‘zlar taqsimoti

Diagrammadan ko‘rinadiki, internatsional so‘zlarning eng yuqori qo‘llanish darajasi ilmiy uslubda kuzatiladi. Ingliz tilida ilmiy matnlarda internatsional so‘zlar ulushi 50 %, o‘zbek tilida esa 54 % ni tashkil etadi. Bu holat har ikki tilda ham ilmiy nutqda terminologik aniqlikni ta’minlash zarurati bilan izohlanadi.

Publitsistik uslubda internatsional so‘zlar nisbatan kamroq uchraydi, ingliz tilida 33 %, o‘zbek tilida esa 29 % ni tashkil etadi. Ushbu uslubda internatsional birliklar asosan ijtimoiy-siyosiy mazmunni ifodalash va ta’sirchanlikni kuchaytirish vazifasini bajaradi.

Rasmiy-uslubiy matnlarda esa internatsional so‘zlarning ulushi har ikki tilda bir xil — 17 %. Bu rasmiy hujjatlarda til birliklarining qat’iy me’yorlashganligi va standartlashgan terminlardan foydalanilishi bilan bog‘liq.

Xulosa(Conclusion). Mazkur tadqiqot ingliz va o‘zbek tillarida internatsional so‘zlarning uslubiy qo‘llanish xususiyatlarini qiyosiy jihatdan o‘rganishga bag‘ishlandi. Tadqiqot jarayonida leksik-semantik, kontekstual va statistik tahlil metodlari asosida

internatsional birliklarning ilmiy, publitsistik hamda rasmiy-uslubiy nutqdagi funksional imkoniyatlari aniqlab berildi.

24 ta matn asosida olib borilgan statistik tahlil natijalari internatsional so‘zlarning har ikki tilda ham eng yuqori darajada ilmiy uslubda qo‘llanilishini ko‘rsatdi. O‘zbek tilidagi ilmiy matnlarda internatsional so‘zlar ulushining ingliz tiliga nisbatan biroz yuqoriroq bo‘lishi ilmiy terminologiyada xalqaro birliklarning yetakchi o‘rin tutishi va ilmiy nutqning kitobiy xarakteri bilan izohlanadi.

Publitsistik uslubda internatsional so‘zlar axborot berish bilan birga, baholovchi va ta’sirchanlik funksiyasini ham bajarishi aniqlandi. Ayniqsa, o‘zbek publitsistik nutqida internatsional birliklarning emotsional-ekspressiv imkoniyatlari nisbatan faolroq namoyon bo‘lishi ushbu leksik qatlamning stilistik moslashuvchanligini ko‘rsatadi.

Rasmiy-uslubiy matnlarda esa internatsional so‘zlar qat’iy me’yorlashgan va standartlashgan holda qo‘llanilishi bilan ajralib turadi. Har ikki tilda ham bu uslubda internatsional birliklarning asosiy vazifasi huquqiy va tashkiliy aniqlikni ta’minlashdan iborat ekanligi tasdiqlandi.

Qiyosiy tahlil shuni ko‘rsatdiki, ingliz tilida internatsional so‘zlar ko‘proq neytral va umumiste’mol xarakterga ega bo‘lsa, o‘zbek tilida ular asosan kitobiy va rasmiy bo‘yoqqa ega leksik qatlam sifatida namoyon bo‘ladi. Bu farq tillarning tarixiy taraqqiyoti, leksik tizimi va nutq madaniyati bilan chambarchas bog‘liqdir.

Xulosa qilib aytganda, internatsional so‘zlar ingliz va o‘zbek tillarida tilning funksional imkoniyatlarini kengaytiruvchi muhim leksik qatlam hisoblanadi. Biroq ularning uslubiy me’yorlarga muvofiq, maqsadga yo‘naltirilgan va ongli qo‘llanilishi til madaniyatini saqlash va rivojlantirishning muhim sharti ekanligi mazkur tadqiqotda yana bir bor tasdiqlandi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Bloomfield L. Language. – New York: Holt, Rinehart and Winston, 1933. – 564 p.
2. Crystal D. The Cambridge Encyclopedia of the English Language. 2nd ed. – Cambridge: Cambridge University Press, 2003. – 506 p.
3. Fromkin V, Rodman R, Hyams N. An Introduction to Language. 9th ed. – Boston: Cengage Learning, 2011. – 624 p.
4. Haugen E. The Ecology of Language. – Stanford: Stanford University Press, 1972. – 325 p.
5. Hojiyev A. Tilshunoslik terminlarining izohli lug‘ati. – Toshkent: O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi, 2002. – 352 b.
6. Karimov S. O‘zbek tili leksikologiyasi. – Toshkent: Fan; 2005. – 280 p.
7. Mirziyoyev ShM. Milliy taraqqiyot yo‘limizni qat’iyat bilan davom ettirib, yangi bosqichga ko‘taramiz. – Toshkent: O‘zbekiston, 2017. – 592 b.
8. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti. O‘zbek tilining davlat tili sifatidagi nufuzi va mavqeini tubdan oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risidagi Farmon. – Toshkent, 2019. – 6 b.

9. O‘zbekiston Respublikasi. “Davlat tili haqida”gi Qonuni. – Toshkent, 1989. – 24 b.
10. Rahmatullayev Sh. Hozirgi o‘zbek adabiy tili. – Toshkent: Universitet, 2006. – 420 b.
11. Trask R.L. A Dictionary of Linguistics and Phonetics. 6th ed. – London: Routledge, 2008. – 352 p.
12. Арнольд И.В. Стилистика современного английского языка. – Москва: Просвещение, 2002. – 300 с.
13. Ахманова О.С. Словарь лингвистических терминов. – Москва: Советская энциклопедия, 1969. – 608 с.
14. Виноградов В.В. Русский язык (Грамматическое учение о слове). – Москва: Высшая школа, 1986. – 640 с.